

ПРИЛОЗИ

Раденко ШЋЕКИЋ*

(НОВИ) ХЛАДНИ РАТ У НОВОМ МИЛЕНИЈУМУ

ABSTRACT: The Cold War refers to the period of development of international relations after the Second World War, which was characterized by ideological, political, military and overall bloc bipolarization and confrontation between the great powers of the West, ie the North Atlantic Treaty Organization (NATO) founded in 1949 and the Warsaw Pact established by the USSR in 1955. The epithet „cold” was given to this war because its actors sought to achieve their goals of supremacy and domination in international relations by avoiding direct armed conflict through the bloc and interest division of the world. After the collapse of the Soviet Union and the Warsaw Pact, NATO continued to dominate unhindered globally. The new millennium has brought an era of multipolarity and the economic and political influence of the West is declining.

KEY WORDS: *Cold war, new milenium, USA, Russia, China;*

Увод

Историчар Ерик Хобсбаум описао је 20. вијек као „вијек екстрема“ због ратова вођених током цијелог периода и екстремних идеологија које су често служиле као оправдање за истребљење цјелокупних нација, етничких и религијских група.¹ Осим изразито екстремних иде-

* Аутор је виши научни сарадник у Историјском институту УЦГ.

¹ Историчарка Дубравка Стојановић истиче да је дебату о трајању 20. вијека подстакао Ерик Хобсбаум, чија књига Доба екстрема носи поднаслов: Историја кратког двадесетог вијека 1914-1991. Хобсбаум је пошао од тога да су феномени који су одредили 20. вијек почели са Првим свјетским ратом и да су се тада започети процеси завршили 1991, уједињењем Европе. Заводљива теорија по којој је то стољеће трајало 88 година има јаке аргументе у савременој европској историји, која јесте суштински обиљежена подјелама, потресима и конфликтима, за које се сви надају да су ријешени стварањем наднационалне Европске уније. Међутим, гледано из перспективе Азије или Африке, Латинске Америке или Блиског истока, процеси, феномени, па и периодиза-

ологија које су се манифестовале у нетрпељивости према неистомишљеницима, „дуги“ 20. вијек је представљао врхунац доминације Запада, на економском, културном, технолошком пољу. До Великог (Првог свјетског) рата, Британска империја је доминирала свијетом², а већина аргумената којом западни интелектуалци оправдавају своју наводну „изузетност и (над)моћ“ и своје активности (тзв. идеологијом атлантизма) је јавно изречена још у Мекиндеровим чланцима и књигама почетком 20. вијека. Тако Мекиндер 1904. инсистира на важности сарадње и договора Британије и САД за подјелу сфера утицаја у Атлантском океану, али и у другим регионима гдје се слабљење Британске империје³ већ примјећивало.⁴ Период до Великог рата је епоха највећег успона европске моћи. Први свјетски рат је био највећи историјски пораз Европе, јер је убрзао измјештање глобалних центара економске и политичке моћи (САД, Јапан). Нестала су четири царства, што је означило тријумф идеје националне државе. Мировна конференција у Версају 1919. ће постати значајна по оснивању првог инструмента колективне безбједности – Лиге (Друштва) народа, у којем се огледао пораст нивоа међузависности у свијету. Послије Другог свјетског рата постало је јасно да су се центри моћи коначно измјестили изван простора Европе. У Вашингтон, Москву, а у новом миленијуму и у Пекинг.

Под Хладним ратом подразумева се период развоја међународних односа послије Другог свјетског рата, који су карактерисале идеолошка, политичка, војна и укупна блоковска биполаризација и конфрон-

ција 20. вијека изгледају другачије, чак супротно од начина на које их види Хобсбаум. Могли бисмо рећи да је, гледано из ваневропског свијета, 20. вијек био необично дуг, да траје већ 135 година, од 1880. до 2015. – Дубравка Стојановић: „Рађање глобалног света 1880–2015“, Удружење за друштвену историју, Београд 2015.

² Процентуални удио владајућег народа у империјама/царевинама: Удио Хан-Кинеза у кинеској држави током вјекова је износио више од 90%; удио Руса унутар руске царевине 1897. био је 44%; удио Њемаца-Аустријанаца у дунавској монархији 1910. је износио 24%; а Британаца у њиховој империји 1925. било је само 10%. Још од времена Петра Великог руски су се владари у великој мјери ослањали на нерусе. Тако су Њемци вјековима чинили скоро петину руских високих службеника. – према: Херффрид Минклер, Империје, Службени гласник, Београд 2009, стр. 27,38.

³ Индија је била „драгуљ“ Британске империје, јер су се из ње извличили огромни ресурси. Мање од 100.000 британских војника и управитеља владало је над 300 милиона Индуса. Захваљујући способности раздјелјивања/завађања главних друштвених и етничких група и придобијања неких од њих да постану локални савезници. – више у: Џозеф Нус, Будућност моћи, Мате, Загреб 2008, стр. 27.

⁴ Винстон Черчил је у британском парламенту 1914. изјавио следеће: „У територијалном смислу добили смо све што смо хтјели, а наш се захтјев за несметаним уживањем у бројним и задивљујућим богатствима – која смо углавном стекли насиљем и сачували силом, другима не чини тако смислено као нама“. Према: Ноам Чомски, Империјалне тежње, Загреб 2006.

тација великих сила Запада, односно Сјеверноатлантског пакта (НАТО) основаног 1949. с једне, и Истока, СССР односно Варшавског пакта основаног 1955. с друге стране. Совјетски Савез је у марту 1954. послао званични допис владама Велике Британије, САД и Француске са предлогом о стварању система колективне безбједности у Европи, закључивању Општеевропског договора о колективној безбједности у Европи и могућем ступању СССР у НАТО. Али је тај предлог одбијен.⁵

Други свјетски рат је представљао судар различитих идеологија, из којег ће комунизам (у својим многобројним, понекад узајамно искључивим варијантама) изаћи још моћнији, јер га је пobjеда у том рату амнестирала од његове тоталитарне природе и значајно му увећала углед у свијету. Има мишљења да се Други свјетски рат фактички завршио 1989. (рушењем Берлинског зида), имајући на уму процес дугог трајања, јер су тада поништени резултати Другог свјетског рата и свијет се суочио са новом логиком коегзистенције, битно другачијом од оне која је настајала послје 1945. (Група аутора, 2005)

Епитет „хладни“ овај рат је добио због тога што су његови актери своје циљеве, надмоћ и доминацију у међународним односима, настојали да остваре избегавајући директни оружани сукоб путем блоковске и интересне подјеле свијета. Међународни систем заснован на договору великих сила на Јалти 1945. о подјели сфера утицаја је донио Хладни рат и у њему парадоксална „правила и извјесности“, уз равнотежу снага и страха од нуклеарног рата, контролисане сукобе на периферији, пропагандно такмичење са оштрим идеолошким генерализацијама. Они који су подупирали стратегију конфронтације и наоружавања и у Москви и у Вашингтону стицали су широку подршку „код куће“ тиме што су преувеличавали опасност⁶ и агресивне намјере спољњег

⁵ У мају исте године Велика Британија, САД и Француска одговарају СССР-у одбијањем, назвавши то „нереалним предлогом“. Тада СССР доноси одлуку о стварању структуре која би била одговор на експанзију НАТО-а и 14. маја 1955. потписују споразум о стварању Организације Варшавског уговора. Русија и НАТО – маратонска партија шаха <http://www.novosti.rs/>, 31. 3. 2015.

⁶ Прилагођавање помоћу двосмислених термина у јавном дискурсу и уврнуте рационалности, попут: Ако комунисте, за које је сенатор Мек Карти тврдио да је открио и да постоје у војсци и државној управи, није било могуће пронаћи, сама та њихова неухватљивост је управо доказивала колико су мудри и опасни. Или, што је број убиства знатно већи у државама у којима је допуштено људима посједовање ватреног оружја, него у онима у којима не допуштају – јесте доказ за оправданост посједовања оружја, како би се људи заштитили. – више у: Еделман, М. (2003). Конструкција политичког спектакла. Загреб: Политичка култура, стр. 95;

Тадашњи амерички предсједник Х. Труман је 1947. изјавио да су САД спремне подржати сваку земљу која ће се супротставити комунизму, према томе да свака од тих држава може рачунати на америчку помоћ, што је постало познато као „Труманова доктрина“.

(и унутрашњег) непријатеља. Тако су се „јастребови“ на објема странама међусобно потпомагали. Медији са запада често су преувеличавали проблеме Совјетског Савеза и обрнуто. Циљ је био хомогенизовати домаћу јавност у подршци власти против „других“, а у таквим случајевима сва средства су била дозвољена (укључујући и лажно извјештавање и фабриковање анализа, литературе, филмова), ако је то ишло у домаћу корист. Важно је напоменути да ни НАТО ни Варшавски пакт нису биле организације у складу са Повелом УН, пошто су њихове државе чланице губиле независност стављањем војске под команду САД или Совјета.

Преломна 1989. година

Велико изненађење био је распад СССР-а и Варшавског уговора. Та велика империја распала се без „зрна барута“. Војно-политички блок НАТО, формиран ради „ограничавања“ СССР, од почетка 90-их година доследно се помјера ка граници Руске Федерације, игноришући њене геополитичке интересе, креирајући нови глобални поредак. Енглески израз њу ворлд ордер буквално преведен значи нова правила, али ако погледамо како се пише - *New World Order* - онда је ријеч о поретку Новог свијета, односно америчком поретку, јер је *New World* вијековима синоним Америке.⁷ Послије нестанка комунизма, нестале су идеолошке размирице између Русије и САД, али није ишчезло ривалство које нема никакве везе с идеологијама већ с геостратешким надмудривањем за интересне сфере и доминацију. Френсис Фукујама је претпостављао да је после пада Берлинског зида и пораза СССР и његове комунистичке идеологије дошао „крај историје“, односно последњи степен развоја људског друштва у којем готово све тачке на планети прихватају демократију, слободно тржиште, капитализам и људска права (наравно по западним мјерилима).⁸ Упркос обећањима датим

⁷ Када је у Вашингтону припреман велики војни пројекат Пустинска олуја, 1991, о разматрању опција и слања одговарајуће поруке Ираку, тадашњи председник Буш је окупио савјетнике тражећи модалитете акције и том приликом је рекао савјетнику за националну безбједност генералу Scowcroftу да у последњем упозорењу Ираку да се повуче из Кувајта убади и дио о томе како је нови свјетски поредак изазван акцијом Ирака. Та идеја је разрађена у ноти, а након тога је већ на првој конференцији за штампу нови свјетски поредак постао синтагма која би требало да означи ново раздобље међународних односа у којем су се догодиле велике промјене на свим странама свијета. – више у: Р. Вукадиновић, Међународни политички односи, Загреб 2004, стр. 68.

⁸ Како у том контексту сликовито каже Б. Милановић: „У периоду унисоног мишљења, *pensée unique* од 1990. до 2010. чинило се да смо практично преписали све најгоре што је Совјетски Савез имао да понуди: готове формуле лажног јединства свих и свега под просвијетеном владавином либералне буржоазије. Као и у совјетским режи-

Михаилу Горбачову⁹, НАТО се након ере Хладног рата проширио на Исток, укључујући у свој састав и неке од бивших совјетских република. (Ђехулић, 2010:162) Тако је ушао у простор који Русија сматра ‘зоном својих заштићених интереса’. Генерални секретар НАТО-а Манфред Вернер, у говору 17. маја 1990. у Бриселу, рекао је следеће: „Сама чињеница да нисмо спремни да НАТО трупе размјештамо даље од територије Федералне Републике (Њемачке) Совјетском Савезу пружа чврсте безбједносне гаранције”.¹⁰ А тада је још увијек било ријечи само о Западној Њемачкој, а не поново уједињеној Њемачкој.

Погоршање односа Русије и Запада праћено је расправама о прекршеном обећању, које је добио М. Горбачов 1990. од америчког министра спољних послова Џејмса Бејкера: Ако се руске трупе повуку из Источне Европе, НАТО их не би замијенио војним присуством, или јурисдикцијом, стоји у записнику разговора Горбачов - Бејкер. Сам НАТО је признао да се тако могу интерпретирати неке изјаве водећих политичара Запада тога времена, али да се то никад није претворило у легално обавезујући писмени уговор.¹¹ Хладни рат није у потпуности окончан, тако да на некадашње непријатеље иза „гвоздене завјесе”¹² у Вашингто-

нима, проглашено је да су све контрадикције наводно разријешене, једном заувјек. Нових питања нема, а на стара смо добили одговоре“. – више у: „We had everything before us, we had nothing before us“, Global inequality; 4. 6. 2019.

⁹ Док је величао Горбачова и дочекивао га као најбољег пријатеља, Роналд Реган је одобрио Директиву бр. 66, 75 Савјета безбједности САД, у којој је јасно формулисана намјера да се уништи СССР. Не да се обузда, како је предлагао Бжежински, него да се уништи. – Norman Bailey, The Strategic plan that won the Cold war, Virginia, 1998.

¹⁰ Више на: Встреча на высшем уровне 1990 года: поворотный момент в отношениях между Востоком и Западом www.nato.int/ 11.6.2019.

¹¹ Доајен америчке спољне политике Кенан, наглашава да „котрљање“ НАТО-а према Истоку „може донијети губитак повјерења и покренути руски национални сентимент, што ће подстаћи руску спољну политику да иде у нежељеном правцу. Русија је тешко пао губитак статуса суперсиле, а Америка није брзо разумјела тај период кад двије земље престају да буду непријатељи, а још нијесу савезнице”. - Б. Средановић, <https://portalanalitika.me/putinove-tajne-staze-i> 15. 3. 2019. Кенан је у Њујорк тајмсу 1998. изјавио и следеће: „Мислим да је то почетак новог хладног рата. Мислим да ће Руси постепено веома непријатељски реаговати и да ће то утицати на њихову политику. Мислим да је то трагична грешка. Није било апсолутно никаквог разлога за то. Нико није претио никоме. Због овог проширења би се амерички оци оснивачи преврнули у гробу... Поготово су ме узнемириле тврдње о Русији као земљи која једва чека да нападне Западну Европу. Да ли ти људи не разумеју? Наши хладноратовски спорови били су са совјетским комунистичким режимом. Сада окрећемо леђа истим људима који су извели највећу револуцију без крви у историји да би уклонили тај совјетски режим. А руска демократија је исто толико напредна, ако не и напреднија, од оне у земљама за које смо се управо обавезали да ћемо их штитити од Русије“. Према: „Foreign Affairs; Now a Word From X” www.nytimes.com 2. 5. 1998.

¹² О самом творцу појма „гвоздена завеса“, постоји више верзија. Неки сматрају да је овај термин први изговорио Винстон Черчил током свог познатог говора у Фултону

ну нису гледали као на потенцијалне партнере. Напротив, наставили су да Русију, као наслједницу СССР-а, третирају истим хладноратовским аршинима, док су државе социјалистичког лагера једноставно потчинили својим интересима. Ово је данас најочљивије у Пољској и у балтичким земљама. Након распада Совјетског Савеза (1991) и комплетног социјалистичког блока у Европи, монополарна доминација коју су на русевинама тог и таквог свијета изградиле САД и њихови савезници, показала се ипак као – краткотрајна побједа. Монополаризам који је настао током деведесетих година 20. вијека кроз идеју новог свјетског поретка, САД као једине преостале глобалне суперсиле и уједињење Немачке као економске силе (која је тежила да економску надмоћ у Европи поткријепи и политичким утицајем и амбицијама након уједињења), наметали су нова правила игре.

Доминација САД и западних вриједности обиљежила је креирање новог, америчког поретка и до креирања глобалне ере Pax Americana („Амерички мир“). Сходно римском принципу, присталице Pax Americana вјерују да су САД „благословене положајем свјетске силе“, важнијим и од онога које је имало Римско царство, те да је обавеза САД да употреби своју моћ како би осигурала и продужила раздобље „америчког мира“. Према овом принципу америчке спољне политике, САД имају водећу улогу у свијету: „Америка није обични грађанин свијета. Она је доминантна сила на свијету, моћнија од било које у историји, још од Рима. Америка може да преобликује норме, промијени ишчекивања и створи нове реалности.“¹³ Концепт се заснива на ставу да моћ дозвољава САД да остваре своје интересе онако како то желе, те да спољна политика треба да одржава, шири и јача ту позицију моћи.¹⁴

Када вакуум моћи диференцира велике силе, као што је био случај на крају Другог свјетског рата, оне ће га тешко испунити а да не упадну у међусобну конфронтацију. Нарочито је била опасна пријетња психолошке ујене и стога су Совјети сматрала да атомске бомбе бачене на Јапан нису, заправо, биле уперене против Јапана него против СС-

1946, док га је по некима Јозеф Гебелс, Хитлеров шеф пропаганде, први употребио. Такође се сматра да је његов прави творац Етел Сноуден, Норвежанин, који га је употребио у свом дјелу – „Кроз Бољшевичку Русију“, 1921, као и Рус Розанов, који је још 1917. написао „...да се над Русијом спушта гвоздена завјеса“.

¹³ Charles Krauthammer: The enduring miracle of the American Constitution, <https://www.washingtonpost.com/29.11.2018>.

¹⁴ У америчкој спољној политици, „Амерички мир“ се заснива на принципу Римског царства (лат. Senatus Populusque Romanus (SPQR) - Сенат и народ Рима), према коме су Римљани вјеровали да су територије под њиховом управом повлаштене јер уживају мир и благостање које гарантује снага и утицај Римског царства. – више у: „Пођен 4. јула“, „Политика“ 8. 5. 2009; и код: Lindsay, James M. (2003). „The Globalization of Politics: American Foreign Policy for a New Century.“

СР-а. САД су знале да се НАТО тешко може одбранити без нуклеарних оружја, али би њихова употреба на европским бојиштима вјероватно убила више Европљана него руска инвазија. Сјеверноатлантски војни савез/алијанса, основан је 1949. Први руководилац НАТО-а, Лорд Исмеј, изјављује: „Циљ формирања НАТО-а је држати САД у Европи, Русију ван ње, а Њемачку доље“.¹⁵ Завршетком Другог свјетског рата отпочео је нови сукоб, овога пута између дојучерашњих савезника, комунистичких држава са СССР на челу и држава тзв. слободног свијета са САД на челу.¹⁶ Послијератна подјела на земље комунистичког лагера које егзистирају иза „Гвоздене завјесе“ на једној, и демократских земаља на другој страни, узроковала је нагли пораст тензија између дојучерашњих савезника. Сукоб се срећом није одвијао на војном, већ на психолошко-пропагандном плану и познат је као Хладни рат. Чинила га је веома агресивна пропаганда која треба да произведе малодушност и дефетизам код противника и да изнуђивањем уступака оствари спољнополитичке циљеве, што је била замјена за директно војно ангажовање.¹⁷ Мада су супарници временом постигли прећутни договор о могућности мирног коегзистирања и детанта,¹⁸ што је навело многе да тада

¹⁵ Hastings Lionel Ismay, први секретар NATO 1952-1957. – више у: Ismay, Hastings (1954). NATO: The First Five Years. NATO; Ismay, Hastings (1960). The Memoirs of General Lord Ismay. New York: Viking Press. И на: <http://www.nato.int/>; Who Needs NATO? И на: <http://www.nytimes.com/15.5.2019>.

¹⁶ САД су биле једна од последњих великих држава које су званично признале Совјетски Савез, тек 1933. Занимљиво је да је током Америчког рата за независност (1775–1783), тадашња царска Русија била на страни америчких побуњеника, а током грађанског рата у САД (1861–1865) Русија је подржавала Унију и председника Линколна, пославши чак и флоту у Њујорк и Сан Франциско. Односи Русије и САД су почели знатно да се погоршавају осамдесетих година 19. вијека, када су се Американци окренули према Далеком истоку и почели да лобирају за своје интересе у том региону. У америчком друштву је постепено почела да се формира идеја о Русији као о „неслободној“ држави. Почетком 20. вијека, адмирал Алфред Мехен, члан Комитета за поморску стратегију САД, разрадио је планове за обуздавање „континенталне“ Русије стварањем снажног блока морских сила. Током Руско-јапанског рата 1905. САД су пружале активну економску, дипломатску и војно-техничку подршку Јапану. <https://rs-lat.sputniknews.com/> 19. 4. 2019.

¹⁷ „Тако је енглеска штампа у периоду 1917. до 1923. 37 пута објавила вијест да је Лењин убијен, а 1962. америчка агенција УПИ је јавила из Сингапура да је приликом атентата убијен тадашњи председник Индонезије Сукарно, а 1964. Западноњемачка информативна агенција – ДПА, пренијела је вијест да је умро тадашњи премијер СССР-а, Никита Хрушчов. Наравно да ниједан од ових навода није био тачан“ (Тадић, 2002, 56). Дакле, широка употреба технике хоризонталне пропаганде, погодне за ширење жељених гласина у комбинацији са манипулацијом у медијском простору – неке су од карактеристика пропагандног сукоба током ере Хладног рата.

¹⁸ Политика ослањања на равнотежу снага у међународним односима. Ричард Никсон спроводио је реалполитику за вријеме свога мандата. Никсон није прихватао вилсоњијанске ставове о истинској доброту човјека и складу међу нацијама који се може

о пријетњи нуклеарним оружјем говоре као о „тигру од папира“, ипак су постојале и земље које су сукоб много озбиљније схватале (Кина).¹⁹ Главни модели пропаганде САД коришћени у раздобљу Хладнога рата, а тичу се конфронтације са Совјетима, били су модел задржавања комунизма и теорија домина²⁰ лансирана у јавност током рата у Вијетнаму. Ови модели задржали су се константно у америчкој антисовјетској пропаганди, упркос периоду детанта, који завршава почетком осамдесетих и поновним почетком трке у наоружању.²¹

Након Хладног рата, нестанком СССР-а, „борба против тероризма те одбрана људских права“ главне су формуле, употребљаване за мобилизацију домаће јавности у сврху давања подршке интервенцијама у кризним подручјима свијета.²² Године 1945., по завршетку рата, америчког председника Франклин Делано Рузвелта²³ на том положају замијенио је Хари Труман. Труман је такође, као и његов претходник, одбацио концепцију равнотеже снага и одлучио своју политику заснивати

одржати системом колективне безбједности. Он је заснивао вођење спољне политике на концепту америчких националних интереса и сматрао је да управо равнотежа снага доводи до стабилности у међународним односима. (Кисинџер, Дипломација, 653)

¹⁹ Кина је од 1949. била под влашћу режима који је био вољан да отпочне праву борбу, без обзира на потенцијалну нуклеарну катастрофу. Наводно је кинески вођа Мао Це Тунг рекао вођи италијанских комуниста Тољатију: „Ко вам је рекао да Италија (у случају нуклеарног рата) мора да преживи. Преостаће 300 милиона Кинеза и то ће бити довољно да се људска врста продужи“ (према Ерик Хобсбаум, Доба екстрема, Дерета, Београд, 2002, стр. 176). Позната је још једна његова изјава: „Чак и ако су америчке атомске бомбе толико моћне да ако буду бачене на Кину пробуше Земљину куплу, или је чак разнесу, то неће много значити за Свемир у цјелини, иако то може бити важан догађај за Сунчев систем.“ (Дон Гедис, Хладни рат, 2003, 323).

²⁰ *Домино ефекат* је мишљење популарно у САД-у од 1950-их, по којем се регионално ширење комунизма и пад прозападних режима догађа попут рушења домино плочица. Изнио га је 1954. амерички председник Ајзенхауер говорећи о „паду југоисточне Азије попут домина“ ако се „изгуби Индокина“. Исти приступ САД су имале према револуцијама у Средњој Америци (Куба 1959, Никарагва 1979. и друге). Домино теорија политолошки је оспоравана због идеолошке заснованости (антикомунизам), те због неузимања у обзир различитих фактора државне нестабилности и политичких промјена. Изван идеолошкога контекста, од 1990-их спомиње се код регионалне дестабилизације изазване ширењем из проблематичног подручја (или државе) на сусједне државе (нпр. албански проблем, сукоби у Африци, ирачко-курдски конфликт, криза у Авганистану и др.). – више у: Кисинџер 2000, стр. 568–590.

²¹ Charles Sellers, Henry May, Neil R. Mcmillen, *Povijest Sjedinjenih Američkih Država*, Zagreb, 1996, 353-376.

²² Биланџић. „Тајне операције ЦИА као компонента вањске политике САД-а у постхладноратовском раздобљу“, *Полемос* 8, 1-2, 2005, 221–238.

²³ Френклин Д. Рузвелт је, из страха од реакције гласача у јужним државама САД, одбио да прими олимпијског шампиона у атлетици Џесија Овенса у Бијелој кући. Очекивали су се избори и Рузвелт није хтио да због руковања са црнцем изгуби гласове. – више у: <https://www.dnevno.rs/istorija/crni-skok-dzesija-ovenska-u-belu-istoriju> 26. 4. 2018.

на начелима вилсонизма. Оваква политика полази од премисе да је дужност Америке борити се за правду без обзира на околности и независно о геополитици. Политика након Другог свјетског рата дефинисана је као „јачање земаља које теже слободи и заштите истих од могуће агресије давањем војних савјета и опреме“ „Могућа агресија“ очекивана је, наравно, од Совјетског Савеза, за кога се сматрало да ће настојати да прошири своју сферу интереса даље на Запад. Оваква улога „старатеља колективне безбједности“ служила је као одличан параван за неке друге акције и политичке потезе које јавност можда не би најбоље примила.²⁴

Савремена ратна дешавања повећала су улогу и значај психолошког ратовања. Могућности манипулације су далеко веће него некада. Савремена технологија то омогућава и чак у појединим случајевима да информација претходи самом догађају или барем чека спремна да се он инсценира и догоди.²⁵ Тако су Британци у рату за Фолкландска острва 1982. допустили да се сазна како са собом доводе екипу Гурка ратника са Непала и сјеверне Индије, од којих сваки може онеспособити барем неколико непријатељских војника у појединачној акцији, захваљујући изузетно вјештом баратању хладним оружјем.²⁶ Тако су за вријеме четвртог израелско-палестинског рата 1973, познатијег као Јом Кипур рат, Израелци снимке операција из претходног рата 1967. представљали јавности као најсвежије извјештаје са ратишта. Деценије Хладног рата од 1946. па до 1989. карактерисале су повећане тензије двије суперсиле, које су временом „навикле“ да егзистирају међусобно се надопуњујући. Обје стране су биле свјесне погубности оружаног конфликта, тако да су се задовољавале изазивањем локалних криза и ратова (Кореја, Вијетнам, Ангола, Авганистан, Куба и др.), медијски сатанизујући супротну страну. Али и борећи се за примат у спорту, истраживању свемира, користећи облике меке пропаганде у привлачењу неопредијељених, несврстаних држава. Геополитичка борба била је актуелна не само

²⁴ Kisindžer, *Diplomacija*, Zagreb 2000, str. 568–590.

²⁵ У покрајини Бијафри је нигеријски пуковник Азикве, који је од новинара захтијевао да га зову „Црни шкорпион“ – 1969. погубио извјестан број људи само зато да би специјални медијски извјештачи који су ту били присутни, могли што прије да сниме догађај за своје репортаже. Такође су у Вијетнаму амерички артиљерци у базама разбацаним по висоравнима дуж границе са Камбоџом радо предлагали специјалним извјештачима један „exciting“: „узбудљиво гранатирање непријатељског логора искључиво за потребе медијског извјештавања“. (Ф. Бал, Моћ медија, Клио, Београд 1997, 112).

²⁶ Британци су тада заиста имали неколико Гурка који су, међутим, радили на сервисирању машина и уопште нису директно учествовали у борбама. Но, та вијест је сама по себи била довољна да код аргентинских војника који су још били на острвима изазове паничан страх. - В. Раногајец, *Психолошки рат, Полемос*, Загреб 2000, стр. 147.

на политичком, медијском, културном пољу, већ и у домену спорта.²⁷ Спорт је корисно средство манипулације масом, што је позната технологија још од Антике, по принципу „хљеба и игара“.

Апсолутна доминација Запада 1989–2008²⁸

Диверзификација моћи утицала је више на Хладни рат него што је то учинила равнотежа снага. По завршетку Хладног рата, проста подјела на тзв. „слободни демократски свијет“ и тзв. „краљевство зла иза гвоздене завјесе“ више није била одржива. Тада су се творци јавног мњења на Западу нашли пред одређеним тешкоћама, јер до тада важећа парадигма више није била ефектна, па је постало теже политичким елитама да добију јавну подршку за одређене спољнополитичке планове и акције. Зато се посегло за интензивном и агресивном кампањом, путем медија и ПР агенција, да се публици наметне жељена пројекција стварности. Требало је под хитно наћи нову опасност по „слободни свијет“, против које се треба борити, показати своју политичку снагу и моћ савременог оружја и тиме показати глобалну доминацију. Наравно, при томе ће и војно-индустријски комплекс имати профит. Инвазија Ирака на Кувајт се након рушења Берлинског зида и распада Источног блока показала као „добра прилика“. За промовисање почетка једне нове ере у којој ће постојати само једна суперсила, САД, и глобално бити наметнут Нови свјетски поредак, неолиберализам и апсолутна доминација меке моћи Запада у форми индустрије забаве, филмова, серија, музике, моде, културе, дискурса. Наравно, уз свесрдну помоћ масовних

²⁷ Улазак Совјета у Авганистан резултирао је бојкотом Лјетњих олимпијских игара у Москви 1980. У бојкоту је учествовала 61 земља, међу којима су биле Западна Немачка, Јапан, Канада, Норвешка, Аргентина. Спортисти из великог броја држава су ипак учествовали, али под заставом Међународног олимпијског комитета. - <https://rs-lat.sputniknews.com/> 9. 5. 2019.

²⁸ Као реперне тачке, ове године су условно узете да омеђе апсолутну доминацију Запада, у првом реду САД, као једине преостале суперсиле. Након 1989, пропасти Совјетског Савеза, уједињења Немачке, западне вриједности су се наметнуле као доминантне на глобалном нивоу. У погледу како политике, економије, тако и културе и неолибералне идеологије. Након Минхенске конференције 2007. и интервенције Русије у Грузији 2008. (неки аутори узимају 2014. као преломну, јер је тада Кина престигла САД по укупној вриједности БДП мјереног по паритету куповне моћи ППП) exciting свијет се креће ка креирању мултиполарног свијета, у коме ће Запад и даље имати велику економску, војну, културну моћ, али ће своју геополитичку доминацију морати да дијели са другим центрима моћи и да узима у обзир, невољно, и интересе других. Августа 2008, западне државе нису практично предузеле ништа да заштите своје штићенике у Грузији и спријече упад војске Руске Федерације, која је анектирала двије области (Абхазију и Јужну Осетију) од владе у Тбилисију. До тада, Запад је неприкосновено глобално доминирао, често се не обазирјући на УН.

медија као моћног средства у ширењу жељене политике. Ратне сукобе одликује и стално „храњење“ медија, односно често давање одабраних материјала како новинари не би имали потребу да се упуштају у истраживања („манипулација преплављивањем“). Основа „стратегije планирања информација“²⁹ exciting да се никада не би нашли у дефанзивном положају у односу на медије exciting је у томе да средствима информисања дате теме за већи број дана. Медији у тој ситуацији не знају шта се стварно збива.

Масовни медији су одиграли значајну пропагандну улогу током историјске 1989. Збивања на тргу Тјенанмену у Пекингу 1989. су први случај да ТВ не само преноси тако важан догађај, већ и да га обликује. Односно, како истиче Франсис Бал, присуство камера западноњемачке телевизије у Источној Њемачкој одиграло је кључну улогу у рушењу Берлинског зида.³⁰ Америчка ТВ кућа Си-Ен-Ен (CNN) је револуционарно измијенила свијет мас-медија и систем информисања у свјетским размјерама.³¹ Након ирачке инвазије и анексије Кувајта, у свијету, првенствено у САД, спроведена је пропагандна кампања великих размјера која је имала за циљ да припреми свјетско јавно мњење³² за ин-

²⁹ Остали принципи тог система су: 1) људи не желе реалност; 2) они имају кратко памћење, и 3) слика увијек има првенство. Када постоји сукоб између ока и уха, око увијек односи превагу. Од порука које један гледалац запамти 60–70% потиче од онога што је видио, а не од онога што је чуо. Дакле, даје се потпуна предност слици и телевизији. – више код: Дејан Вулетих, Психолошка димензија хибридног ратовања, Војно дело 6/2018, стр. 276.

³⁰ Када је Садам Хусеин 1990. извршио инвазију на Кувајт, „CNN је имао мање од милион гледалаца. Међутим, када су савезничке снаге бомбардовале Багдад сваке ноћи 1991, било их је скоро седам милиона. – (Драган Штављанин, 2012, стр. 340)

³¹ 17. јануара 1991 Си-Ен-Ен прекида интервју са тадашњим министром одбране САД Вајнбергером, да би директно преносио бомбардовање Багдада у програму који ће непрекидно трајати 17 сати. Тако је ова медијска кућа за 27 минута предухитрила одјелење за штампу Пентагона, објављивањем вијести о почетку Рата у Заливу 1991, чиме је доказано да је рат догађај који се добро продаје.

³² Естаблишмент САД се „опекао“ током Вијетнамског рата, јер су тада дозволили да неконтролисани медији у јавном мњењу креирају антиратну реторику, што је тада довело до масовних антиратних демонстрација, мировних покрета. Већ током 80-их и Заливским ратом 1990. медији су били строго контролисани у складу са интересима власти. Чак је и вијетнамски синдром, појам који је почео да се појављује око 1979. био на удару критике провладиних стручњака. Тако је Норман Подгорец из Реганове ере дефинисао овај посттрауматски војнички синдром као „болесну инхибицију против употребе војне силе“. Код великог дијела јавности „постојале су ове болесне инхибиције против насиља. Веома је опасно за популацију да је надвладају ове болесне инхибиције пошто онда постоји ограничење јавности за војне авантуре у иностранству. „Неопходно је“, како је истакао Вашингтон пост прилично поносно током хистерije око рата у Заливу, „улити у људе поштовање за ратничке вриједности“. – више у: Н. Чомски, 2008, стр. 27.

тервенцију и ослобођење Кувајта. Тако је, у жеку Заливског рата 1991, амерички секретар одбране Д. Чејни на конференцији за штампу изјавио: „Немам коментар о ситуацији у Ираку. Једине информације којима располажем долазе са CNN-а“. (Тадић, 2002:227) Тадашњи амерички амбасадор у УН Мадлен Олбрајт, гостујући у емисији „60 минута“ ТВ Си-Би-Ес, упитана да ли су санкције против Ирака које су коштале живота више од пола милиона дјете, биле вриједне те цијене, одговорила је: „да, јесте вриједело због постигнутих резултата“.³³

Нова постхладноратовска збиља, у великој мјери, релативизује и доводи у питање старе идеолошке и политичке подјеле.³⁴ Слична су дешавања забиљежена и током другог Заливског рата и окупације Ирака почетком новог миленијума.³⁵ Бројним војним и хуманитарним ин-

³³ И ех-Ју простор није био имун на примјере страдања дјете током последње деценије 20. вијека: На одјељењу за интензивну његу бањалучког породилишта од 22. маја до 19. јуна 1992. умрло је дванаесторо новорођенчади због недостатка кисеоника, који није могао да буде допремљен из Београда јер је УН забранио лет над територијом БиХ.

Позната је изјава Ноама Чомског, америчког професора да: „Када би се примјењивали Нирибешки закони, сви председници САД након Другог свјетског рата били би осуђени на смрт“ - (Д. Ристевски, 1998:99). Амерички универзитетски професор Едвард Херман у тексту „Орвелијанска демократија“ апострофира: „Клинтон је без сумње један од највећих ратних злочинаца модерних времена, он је био тај који је радио на инжењерингу ратова у Југославији и омогућио да Пол Кагаме обави невјероватно прљав посао у Руанди, а потом и у Конгу. Ради се о истинском ратном злочинцу“. - [хттп://www.pesat.co.rs/2011/07/едвард-херман-орвелијанска-демократија/](http://www.pesat.co.rs/2011/07/едвард-херман-орвелијанска-демократија/) Антиамеричка медијска пропаганда (Русије, Кине и др.) представља САД као „неспретног и охолог свјетског жандара који свуда по свијету намеће своју политику, крши људска права, ракетира цивиле, држи концлагора у миру (Гвантанамо на Куби) у којем су затварани људи без икакве судске одлуке. Држава која опстаје тако што штампа долар без покрића“.

³⁴ Медијска еволуција Садама Хусеина од маженог пријатеља до монструма и Слободана Милошевића од „балканског касапина“ (1992) до „фактора мира на Балкану“ (1995) и сл. само су карактеристични примјери. Манипулације информацијама такође су карактеристика политичке пропаганде у САД, као нпр. током Румунске револуције 1989, Заливског рата 1990-91, сукоба на Балкану, рата против Ал Каиде итд. Тих година су се видјеле лажне гробнице наводних жртава Секуритатее у Румунији, лажни инкубаторе са прерано рођеном дјецом из Кувајта које су искључили окупациони и зли Ирачани, праве птице улијеђене правом нафтом из загађене воде али удаљене хиљадама километара од оних истих „окупационих“ Ирачана оптужених за наведено дјело, који су овај пут наводно изазвали еколошку катастрофу, што су били извршни примјери организоване манипулације јавним мњењем.

³⁵ „Британска влада је фалсификовала кључни разлог за улазак земље у рат у Ираку“, Џон Лојд, „Шта медији раде нашој политици“, Самиздат Б92, Београд 2008. Извјештај британске владе о хемијском, биолошком и нуклеарном потенцијалу који је наводно под контролом Садама Хусеина објављен је непосредно пред кључно засиједање Британског парламента на коме је премијер Тони Блер очекивао да ће добити подршку за војну интервенцију против ирачког режима. Такође, објављивање извјештаја коинци-

тервенцијама САД настоје да прошире свој утицај у свијету, а у том смислу воде се следећом логиком - САД морају истрајати у свом историјском задатку једине суперсиле, док се при томе окрећу другима да плаћају рачуне одржавања свјетског реда и мира.³⁶ Политиком „штапа и шаргарепе“, Запад, у првом реду САД, скоро двије деценије је доминирао глобалном сценом. Користећи изговоре попут „угрожених људских права“, борбе против „недемократских режима“, диктатора, уводили су политичке и економске санкције и вршили војне интервенције, заобилазећи и Уједињене нације, често подржавајући и аутократске режиме и диктаторе или дајући подршку терористичким организацијама.³⁷ Путем ММФ-а, УСАИД-а, Фонда за отворено друштво и сличних организација – наметана је демократија западног типа, неолиберализам, стварање НВО сектора – у некадашњим комунистичким државама Европе. Зависност и полуколонијални статус многих држава од западне помоћи и подршке, огледао се у управљању, практично из амбасаде у тим државама.³⁸ Друге земље углавном су тежиле да постану дио тог система, прихватајући америчку премоћ и доминацију америчких вриједности, као што су слободно тржиште и демократија. Немајући адекватног опонента, понашали су се као „свјетски полицајац“,³⁹ а често и као

дирало је са пристанком Садама Хусеина да прихвати рад тима експерата УН-а за разоружање. У британском извјештају који се ослања наводно на обавјештајне податке тврди се да Садам Хусеин непосредно контролише све програме оружја за масовно уништење, и да наводно има покретне лабораторије за биолошко и хемијско оружје које може бити употријебљено у року од само 45 минута, као и да Ирачани наводно посједују двадесетак ракета Ал Хусеин домета 650 километара које могу да носе бојеве главе с хемијским и биолошким пуњењем и да поведе базе НАТО-а на Кипру, у Турској и Израелу. Такође, према истом документу Садам Хусеин наводно намјерава да биолошко и хемијско наоружање употријеби не само против непријатеља у иностранству, већ и против сопственог народа. - <https://www.vreme.com/> бр. 613, 3. октобар 2002.

³⁶ Свједочећи пред америчким Конгресом, тадашњи помоћник државног секретара САД Лоренс Иглбергер је објашњавао да ће се нови свјетски поредак, који се појављује, базирати на некој врсти новог изума у спровођењу дипломатије: „тако што ће други плаћати трошкове интервенција САД у одржавању реда.“ (Ноам Чомски, Контролисана демократија, ЦИД, Подгорица, 1999, стр. 20).

³⁷ Подржавајући и неке терористичке групе, по принципу да „су они терористи само кад ми кажемо да су терористи“, како је то својевремено објаснио Лоренс Вилкерсон, шеф особља државног секретара САД Колина Пауела. – Војне интервенције САД од Хладног рата до Либије <https://www.vreme.com/> 19. 5. 2019.

³⁸ Претварања суверених држава у својеврсне полуколоније – „амбасадористане“.

³⁹ Џорџ Буш (млађи) је био спреман да поведе САД новом доктрином из 2002. у рат упркос противљењу савезника: „Америка ће се сама, ако треба, превентивно хватати у коштац са отпадничким режимима за које процијени да су у стању да нашkode америчким националним интересима“. Другим ријечима, како би то сажео најраговорнији у Бушовим редовима, секретар за одбрану Доналд Рамсфелд: „Америка је

„незграпни слон у стакленој просторији“, користећи „извоз демократије“ за ширење политичког и војног утицаја, креирајући тзв „Вашингтонски консензус“. Thornborn налази да је битно разликовати консензус, када се двије стране договоре о нечему, са потпуном свијешћу о последицама договора и консензуса (пристанка) када се „слажемо са нечим“, суштински због ограничене и једностране аргументације које нам се (медијским путем) сервирају и манипулативних способности вође. Осим неприкосновене војне и економске силе, имали су још једну јаку геополитичку полуку, политику „меке силе“. Она се огледала у примамљивости западњачког начина живота, културној доминацији на пољу индустрије забаве и конзумеризма, филмова, музике, моде, спорта, технологија. Друштва обично подижу највеће споменике ономе што њихова култура највише вреднује. Куле близнакиње Свјетског трговинског центра, као највише грађевине у граду, иначе познатом по високим зградама, биле су свакако монументалне. Дакле, није било случајно што су за мете терориста 11. 9. 2001. изабрани Вашингтон, као политички, и Њујорк као економски центар.⁴⁰ То је искоришћено за инвазију на Авганистан, уз медијску припрему и медијски спектакл униформних мејнстрим медија. У протеклих тридесетак година војно ангажовање САД постаје све шире, па се остатак свијета, захваљујући медијима - навикао да су ратови саставни дио америчке спољне политике. У теоријско-политичком и филозофском погледу, таква политика би се могла дефинисати као прагматични утилитаризам и консеквенционализам.

Закључна разматрања

Војне интервенције у Ираку, Југославији, Авганистану, „арапско пролеће“, организовање преврата у Украјини – резултат су такве америчке спољне политике крајем 20. и почетком 21. вијека. Биполарни свијет, који се током последње деценије 20. вијека био претворио у уни-

довољно снажна да се, ако буде приморана, сама обрачуна с непријатељима мира у свијету и, што се ње тиче, нека јој се европски бескичмењаци уклоне с пута, ако већ не могу да јој помогну“. Њујорк тајмс је упоредио Стратегију превентивне интервенције са сценом из филма „Неопростиво“ (Unforgiven) у којој Клинт Иствуд убија из пиштоља човека у бару. Џин Хекман га на то пита: „Шта учини то, човече? Што уби ненаоружаног човека?“ „Ко му је крив што није био наоружан“, узвратио је Клинт. – више на: „Скривене и јавне поруке“ <https://www.vreme.com/> 3. 10. 2002.

⁴⁰ У интервјуу од 7. октобра 2001. Осама бин Ладен, између осталог каже: „Оно што САД данас преживљавају мали је дио онога што ми доживљавамо већ десетинама година. Ово понижење и презир наш народ доживљава преко 80 година. ... Али када мач падне на САД, послје 80 година, хипокризија подиже своју ружну главу објављујући смрт убица које су се поигравале крвљу, чашћу и светилиштима муслимана. Најмање што се може рећи за те људе јесте да су лишени морала.“ (И. Волерстин, 2004 : 185).

поларни, са једном глобалном суперсилом, већ током прве деценије новог миленијума постепено добија обресе – мултиполарног. Економско и војно јачање Кине, креирање нове, „мултивекторске“ руске спољне политике, у складу са новим глобалним кретањима и мултиполарности, чији се обриси назире – воде ка новим геополитичким правилима игре. Политички утицај и значај САД у свијету је и даље неспоран и сигурно ће оне и у наредном периоду, с обзиром на војну, економску и културну моћ, играти једну од кључних улога на планети. Мада, биће принуђене да своју некада доминантну моћ подијеле са другим глобалним играчима. По принципу: САД могу да утичу али не и да контролишу (друге дјелове свијета). Глобална доминација САД достигла је зенит бомбардовањем Југославије 1999, војним интервенцијама у Авганистану 2001. и Ираку 2003, изазивањем тзв. Арапског пролећа 2011, интервенцијама у Либији и Сирији, организовањем смјене власти у Украјини 2014. године.⁴¹ Америчка администрација предвођена Бушом⁴² и потпредседником Чејнијем (која је званично владала САД од 2001. до 2009) имала је кристално јасно стратешку мисију: остварити контролу над простором Евроазије која је богата минералима и то кроз одвајање Русије и Кине, постављањем ланца војних база од Блиског истока до Грузије, те контролисањем нафтовода на цјелокупном евроазијском континенту. У Пентагону је војни естаблишмент тај план назвао „доминацијом пуног спектра“⁴³ која подразумијева контролу копна, мора и ваздушног простора, свемира, па чак и кибернетског простора. Избором првог там-

⁴¹ Шведски дипломата Карл Билт је на самом почетку украјинске кризе закључио како су западни лидери дуго мислили како је проблем у комунизму, а нису схватили да је стварни узрок - православље: „Русија је деведесетих година била боља држава него данас, јер је стремилa демократији и западним вриједностима. У данашњој Русији ситуација је много гора. Путин не демонстрира приврженост међународним вриједностима, већ православним“. – Д. Пророковић <https://rs.sputniknews.com/autori/14.5.2019>.

⁴² Назван „Бушова доктрина“, извјештај почиње констатацијом да „САД имају снагу и утицај у свијету без преседана и без премца“. Затим наводи вриједности иза којих САД као најмоћнија држава на свијету стоје и за које су спремне да устану у одбрану. То су слобода, демократија, једнакост, људска права и слободна трговина. У њему се истиче приврженост међународним институцијама и организацијама и сарадња са савезницима. „И док ће се Сједињене Државе непрекидно трудити да добију подршку међународне заједнице, нећемо оклијевати да дјелујемо самостално, ако је неопходно, да искористимо своје право на самоодбрану тако што ћемо својим дјеловањем предуприједити терористе, спријечити их да науде нашој земљи и народу.“ – „Скривене и јавне поруке“ <https://www.vreme.com/> 3. 10. 2002.

⁴³ Ирак је био у средишту те стратегије, гдје је и извршена војна инвазија 2003, а двије године раније заузет је Авганистан. Преко Турске, Балкана, Украјине, Пољске до Балтика, требало је војним базама окружити противника. - William Engdahl, Full spectrum dominance, edition Engdahl, 2009.

нопутог предсједника у историји САД, Барака (Хусеина) Обама (2009-2017), еуфорично је из разних свјетских кругова истицана нада да ће се традиција америчког милитаризма и интервенција прекинути. Обама је још у изборној кампањи постао нека врста глобалне политичке поп-иконе, тако да се у многим државама, нарочито у Европи, говорило о својеврсној „обаманији“. Међутим, иако је чак добио и Нобелову награду за мир (како су истицали критичари: „за нешто што неће учинити“), Обама је наставио политику својих претходника, пославши додатних 30.000 војника у Авганистан, а поводом агресије на Либију, у духу „хуманитарног интервенционализма“ изјавио: „Неке нације могу да пасивно посматрају злодјела, али не и Американци“.

Нови моменти на глобалној сцени: економска криза, руска интервенција у Грузији, грађански рат на истоку Украјине и присаједињење полуострва Крим⁴⁴ Руској Федерацији, политички пораз Запада у Сирији, политичка криза у ЕУ, Брегзит, економско-политичко јачање и повезивање Русије и Кине, као и регионалних играча попут Ирана, Турске, Сјеверне Кореје – имају за последицу опадање глобалне моћи Запада.⁴⁵ Како на економском и војном, тако и на културно-идеолошком пољу. Хибридни, сајбер ратови, медији као бојно поље, у епохи „контролисаног хаоса“ усложњавају и додатно компликују савремену геополитичку слику. Борба у самим САД између Трампове администрације и тзв. „дубоке државе“⁴⁶, прелива се и на глобални ниво. Многи сматрају да је ак-

⁴⁴ Амерички недјељник Вашингтон егзаминер позвао је украјинске власти да бомбардују мост који повезује Крим са Руском Федерацијом. Према мишљењу аутора текста, „очигледна је морална хитност оваквог поступка“. Овим ријечима почиње чланак новинара Тома Рогана под називом „Украјина треба да разнесе Путинов Кримски мост“. Позив на насиље аутор завршава ријечима: „Очигледна је морална хитност оваквог поступка. Свака држава која дозволи да јој се украде територија и то опрости, чини корак ка истребљењу“. – више на: <https://www.washingtonexaminer.com/> 13. 4. 2019.

⁴⁵ У свом говору у Минхену 2007, Владимир Путин критиковао је униполарност свијета успостављену након Хладног рата: „То је свијет са једним господаром, једним сувереном, што је опасно и за све остале и за самог суверена, јер га разара изнутра“, рекао је додавши да је такав поредак „и неприхватљив, и немогућ“.

⁴⁶ „Дубока држава“ (deep state) је западна кованица умјесто: „држава у држави“ (гр. κράτος εν κράτει, „imperium in imperio“, „status in statu“, „State within a state“). У европским политикама у 19. вијеку, дубоку државу дефинисао је британски есејиста, оснивач часописа *Економист* Волтер Беџхот, који уочава да Британија има „дуплу владу“, „једну за параду, фасаду и прихватање одлука – које доноси она друга – која заправо влада земљом“. Израз „дубока држава“ постао је актуелан у САД, гдје су се безбједносне службе оптуживале за манипулацију јавношћу за вријеме предсједничких избора 2016. Амерички конгресмен Мајк Лофгрин је још 2014. дубоку државу описао као „хибридну асоцијацију дјелова владе са финансијским и привредним центрима који су способни да самостално управљају државом, сасвим независно од формалних политичких процеса“. Он у својој књизи открива ко одлучује у име владе САД: „То је хибрид институција националне безбједности – департмана и агенција за од-

туелна медијска „русофобија“, директно повезана са унутрашњом политичком борбом (у САД). Тако, планета постаје све несигурнија, у времену опадања моћи западне империје и пораста моћи и утицаја других, у првом реду Истока. Масовни медији, са обје стране, представљају битне чиниоце геополитичког сукобљавања. Узрок стагнације Запада на пољу глобалне економије није то што се споро развија, већ што се други брже развијају. Глобална моћ САД, Запада, англо-саксонског утицаја је последњих година у опадању⁴⁷ јер се друге државе брже развијају, постају технолошки, економски и војно јаче а тиме и политички независније. Новомиленијумски хладни рат карактерише мултиполарни свијет са више центара економске, војне и политичке моћи. Док се за 20. вијек може рећи да је био вијек идеологија и њихових међусобних сукоба, за 21. се предвиђа да ће бити вијек религија и религиозних конфротација.

Оштра дипломатска реторика, све ригорозније економске и политичке санкције и контрасанкције, медијска сатанизација, хибридни и посреднички ратови (Сирија, Јемен) уз геополитичка надгорњавања око примата над вакцинама у времену пандемије корона вируса – одлика су новог геополитичког захлађивања међу водећим глобалним играчима.

брану, унутрашње безбједности, агенција за обавјештајне послове, спољне послове, правду, дио судства и свакако Трезор због контроле финансијских токова“. Константа у свим новијим дефиницијама било гдје на свијету је: интегрисаност различитих дјелова бирократског апарата у држави, са дјеловима обавјештајних служби, судства и финансија. Овакве „структуре унутар система“ способне су да спроведу кроз институције система (не дјелујући нужно са највиших позиција), ону политику за коју они сматрају да је адекватна. – више о феномену „дубоке државе“: Lofgren, Mike (2014). „Essay: Anatomy of the Deep State“, Bill Moyers.com. Retrieved 2018; као и: Jack Goldmish, The ‚deep state‘ is real. But are its leaks against Trump justified? на <https://www.theguardian.com>; и на: <https://www.ekspres.net/uncategorized/duboka-drzava>; као и на: <http://www.ceopom-istina.rs/> 12. 5. 2019.

⁴⁷ Западни критичари америчке политике тврде како ће САД у будућности имати сувише мало оне врсте моћи коју тражи нови миленијум, а сувише много оне која већ сада нема велики значај. САД ће морати да привредну интеграцију и цивилизацијску привлачност постепено замјењују војном силом, односно мораће да *soft power* претварају у *hard power*. Као и британски, и амерички империјални циклус ће завршити низом ратова на периферији. Америчка империја ће пропасти због неповољног односа између проблема које треба рјешавати и својих ограничених могућности. У том смислу Мајкл Мен каже: „Америчка империја развија се као војни цин, економски дилетант, политички шизофреничар и идеолошки фантом“. – према: Херффрид Минклер, *Империје, Службени гласник*, Београд 2009, стр. 203.

Radenko ŠĆEKIĆ

(NEW) COLD WAR IN THE NEW MILLENNIUM

Summary

The cause of the stagnation of the West in the new millennium is not that it is developing slowly, but that others are developing faster. The global power of the USA, the West, and the Anglo-Saxon influence has been declining in recent years, because other countries are developing faster, becoming technologically, economically and militarily stronger, and thus more politically independent. It is evident that the United States, despite the crisis, is not changing its aspiration to maintain world domination. Although aware of the fact that their unipolar ambition has been seriously shaken, the United States does not respect the emerging multipolar structure on the world geopolitical map and therefore strives to maintain its world hegemony by all possible means. New moments on the global stage: economic crisis, Russian intervention in Georgia, civil war in eastern Ukraine and the annexation of the Crimean peninsula to the Russian Federation, political defeat of the West in Syria, political crisis in the EU, Brexit, economic and political strengthening and connecting Russia and China and regional players such as Iran, Turkey, North Korea - result in a decline in the global power of the West, both in the economic and military, as well as in the cultural and ideological field. Hybrid, cyber wars, the media as a battlefield, in the era of "controlled chaos" further complicate the modern geopolitical picture.